

Owesen, I.W. (2022). «A Room of One's Own?»
Et historisk blikk på kvinners vanskeliggjorte
vei inn i akademia. I I.W. Owesen og H. Aarseth
(Red.), *Kjønn og akademia. På vei mot BALANSE?*
(s. 233–247). Fagbokforlaget.
DOI: <https://doi.org/10.55669/oa160812>

12

«A Room of One's Own?»

Et historisk blikk på kvinners vanskeliggjorte vei inn i akademia

Ingeborg W. Owesen

Thus, towards the end of the eighteenth century a change came about which, if I were rewriting history, I should describe more fully and think of greater importance than the Crusades or the Wars of the Roses. The middle-class woman began to write.

Virginia Woolf, *A Room of One's Own* (1929)

Innledning

At kvinner begynte å skrive, er for Virginia Woolf intet mindre enn en epokegjørende hendelse, noe som endret historien. Woolfs hovedpoeng i *Et eget rom* er at for å kunne skrive litteratur og/eller annet intellektuelt arbeid, må man ha et eget rom, i bokstavelig og overført betydning, samt en viss økonomisk selvstendighet. Begge disse elementene har vært mer eller mindre fraværende i kvinners liv før inntil ganske nylig. Jeg vil i det følgende male med ganske bred pensel og bevege meg innom både idéhistorie, intellektuell his-

torie, institusjonshistorie og kvinners utdannelsehistorie. Jeg ønsker altså å gå historien om kvinners innpass i akademia litt nærmere etter i sømmene. For å kompensere for den brede penselføringen vil jeg løfte fram tre kvinner som tidlig eksplisitt argumenterte for utdanning til kvinner; Mary Astell, Émilie du Châtelet og Mary Wollstonecraft. Disse tre framstår som tre unike stemmer i den tidligmoderne feminismens historie.¹ Men først skal vi se på utviklingen i Europa og Vesten generelt, og helt til slutt Norge spesielt.

Diskusjon om kvinners adgang til studier og høyere utdanning løper som en rød tråd gjennom vestlig likestillingstenkning helt fra renessansen av. Fransk-italienske Christine de Pisan (1364–1430) hevdet allerede i 1404 i *Damenes by* at dersom jenter hadde fått lese- og skriveopplæring på samme nivå som gutter, ville man ikke hatt like negative fordommer mot kvinner. Pisan er en av de aller første i europeisk historie som forsøker å ta til motmæle mot den den gang utbredte holdningen om kvinner som annenrangs i forhold til menn.

Les- og skriveutdanningen i Europa kom i kjølvannet av kristendommen. Verken antikkens religioner eller norrøn mytologi fordret noen lesekunnskaper. Kristendommen er en religion som bygger på en tekst og en bok; Bibelen. Lesing og tolking av denne boken er helt avgjørende for kristen tro og praksis. Det nye testamentets Johannesevangeliet åpner med de kjente ordene: «I begynnelsen var Ordet, og Ordet var hos Gud, og Gud var Ordet». I kristendom smelter ord, skrift og guddom sammen.²

Riktignok var det enkelte kvinner i antikken, som den kjente filosofen Hypatia, som kunne lese og skrive, men disse kvinnene tilhørte en svært begrenset elite. Heller ikke menn, med unntak av kongemakt, aristokrati og kirken, hadde i førmoderne tid tilgang på utdanning. Det er altså kristendommen som legger grunnlaget for behovet for lese- og skriveutdanning. Før vi går inn på hvordan kvinner fikk innpass i akademia, la oss se på hva slags røtter akademia og moderne universiteter har.

1 Også andre, som franskmannen Poullain de la Barre, diskuterte også utdanning til kvinner (*De l'éducation des dames*, 1674), men jeg har her valgt å trekke fram tre kvinner, da det er kvinner som som oftest blir glemt og usynliggjort i historien.

2 Å fundere religion på en bok og lesing og tolking av denne er et element kristendommen plukket opp fra jødedommen, og tok også med seg hele Det gamle testamentet fra jødene.

Universitetenes genealogi

Moderne vitenskapsinstitusjoner har alle røtter i middelalderens europeiske klostre og universiteter (Schiebinger, 1989). Da klostervesenet oppstod på 300-tallet, var en viktig oppgave og aktivitet avskrifter av Bibelen og andre antikke tekster, til dette trengtes det skrivekunnskaper. Høyere utdanning i Europa foregikk i flere hundre år utelukkende i klosterscholer, der både munk og nonne underviste, kvinnelige nonner hadde dog ikke lov til å undervise i teologi. Undervisningen tok sikte på å lære kommende munk og nonne den kunnskapen som trengtes for et liv i kloster. Klosterskolene underviste også i latin, grammatikk, retorikk, dialektikk, jordbruk, medisin og musikk (Gibson & Waithe, s. xxi, 1989). En av middelalderens kvinner som nøt godt av denne undervisningen, er Hildegard von Bingen (1098–1179), som bl.a. er kjent for sin urte- og medisinkunnskap og refereres ofte til som Europas første lege (Gunderson, 2010). Hildegard skrev tekster om religion, medisin, etikk og kosmologi og komponerte også musikk, de siste årene har det vært stor interesse for hennes arbeid og virke.

Kirken hadde i middelalderen monopol på europeisk leseferdighet og utdanning. Adelige døtre uten eiendom og arv avla evighetsløfte i klostre, og klostermedlemmene utgjorde kunnskapseliten og makten. Flere kvinner nøt berømmelse for kunnskapen sin, som f.eks. den nevnte Hildegard. Mange av middelalderens aristokrater, derimot, kunne verken lese eller skrive, leseferdigheter ga den gang ingen spesiell status (Schiebinger, 1989, s. 17). Fyrster og aristokrater brukte ikke tiden sin på boklærdom, den tilbragte de med jakt og selskapeligheter. Oppfinnelsen av boktrykkerpressen førte til en endring fra begynnelsen av 1500-tallet. Fra da av ble bøker tilgjengelig for de rike, og aristokratiet endret seg fra å være en militærklasse til at retoriske evner og kunnskaper ble kjennetegn ved en adelsmann (ibid.).

Ved slutten av middelalderen dukket de første universitetene opp. Universitetet i Bologna, som ble etablert i 1088, regnes som Europas og verdens eldste universitet, etterfulgt av Sorbonne i Paris i 1150 og universitetet i Oxford i 1167, samtidig ble det også opprettet såkalte katedralskoler, skoler i tilknytning til katedraler eller domkirker. I motsetning til klosterscholene var katedralskolene og universitetene forbeholdt menn, ettersom disse primært skulle utdanne vordende prester, en funksjon kvinner var avskåret fra. Med tiden ble det opprettet universiteter i hele Europa, ikke bare av kirken,

men også av konger og regenter for å tilfredsstillte et stadig økende kunnskapsbegjær. Også Platons akademi fungerte som inspirasjon og modell. Platons filosofi la grunnlaget for middelalderens teologi, men det var gjenoppdagelsen av Aristoteles fra 1000-tallet og hans vitenskapelige tenkemåte som satte fart i utviklingen av læresteder, det vil si høyere utdanning, og universiteter. Nylesning av antikkens tekster utgjorde selve kjernen for universitetsstudier i middelalderen og renessansen (Gibson & Waithe, xxv, 1989).

I et kvinneperspektiv hadde framveksten av universiteter på 1100-tallet til 1400-tallet en negativ konsekvens og virkning. Siden de første katedralskolene og universitetene til forskjell fra klostrene var forbeholdt menn, medførte denne utviklingen i realiteten færre muligheter for intellektuelle kvinner. I England mistet kvinner sitt åndelige og intellektuelle rom da kong Henrik VIII stengte alle klostrene. Da Henrik VIII skilte seg fra den katolske kirken og paven for å kunne skille seg fra sin hustru Katarina av Aragón og gifte seg med Anne Boleyn, overtok han mye av kirkens gods og omgjorde dette til universitetsområder. Landområdene og bygningene til f.eks. St. Radegunds nonnekloster ble overført til Jesus College i Cambridge. Mens kirkens hus hadde vært åpne for *både* kvinner og menn, hadde kun menn adgang til engelske universiteter. Dette mønsteret finner vi i hele Europa, kvinner forflyttes og fjernes fra læresentere ved etableringen av universiteter.

Skrijving, tenkning og lesing ble nå knyttet til yrkesutøvelse. Universitetene sørget for formell opplæring ikke bare i teologi, men også medisin og jus, med tanke på å forberede unge menn på en karriere i statsapparat, undervisning, rettsapparatet, legestanden eller kirken. I takt med at nasjonalstatene vokste fram, ble det stadig viktigere med en universitetsutdanning, adelsmenn i England og Frankrike innså at universitetsutdanning var en viktig ingrediens for å utøve statsmakt. Stadig nye universiteter ble opprettet, men kvinner var fortsatt utestengt (Schiebinger, 1989). Italia framstår som et unntak, som unntaksvis tillot tilstedeværelse av kvinner ved universitetene.

For å forklare *hvorfor* kvinner ble ekskludert fra utdanning kan det kvinnesynet som var regjerende i Europa de siste to tusen år gi en forklaring. Middelalderens kvinnesyn bygget på arven fra antikken og Romerriket, i tillegg til Bibelens utledninger om kvinner. Ifølge Aristoteles var en kvinne rett og slett en uferdig mann, med både mindre moralske og mentale evner. Pla-

ton var adskillig mer kvinnevennlig enn sin elev Aristoteles, og la fram noe som ofte omtales som et likestillingsforslag i sitt verk *Staten* der han hevdet at kvinner kunne inneha viktige posisjoner i idealstaten. Platon lar også den kloke kvinnen Diotima belære Sokrates om kjærlighet i verket *Symposion*. Dessverre var det Aristoteles, og ikke Platons, kvinnesyn som ble dominerende i Europa. Romerriket var på sin side tuftet på en patriarkalsk samfunnsmodell, og romerretten innrømmet kvinner få eller ingen rettigheter, menn bestemte over kvinner, slik de bestemte over hushold, tjenerskap og slaver. Den romerske «pater familias» hadde uinnskrenket makt over hustru, barn og hushold. Noen overklassekvinner kunne allikevel ha en viss personlig innflytelse, men alle offentlige roller og embeter var forbeholdt menn.

Kristendommens gjennombrudd bidro også til dette. Bibelens skapelsesberetning forteller at Gud først skapte Adam og deretter Eva ut av et av Adams ribben, dette ble tolket som at kvinner var sekundære i forhold til menn. I tillegg var det Eva som sørget for at menneskene ble fordrevet fra Edens hage, en skyld kvinner har måttet bære et kollektivt ansvar for. Med Det nye testamentet og kristendommen ble jomfru Maria et nytt kvinneideal, både jomfru og mor, et helt uoppnåelig kvinneideal for alle kvinner av alle lag. Et noe besynderlig ytringsrom som var tilgjengelig for kvinner gjennom middelalderen og renessansen, var å være visjonær eller mystiker, det vil si at man ble ansett for å ha en nådegave som gjorde at Gud talte gjennom dem, brukte dem som talerør (Dickens, 2009). Eksempler på slike visjonære mystikere er Mechtild av Magdeburg, Julian av Norwich, Teresa av Ávila, Hildegard von Bingen og Katarina av Siena. Tekstene til begge disse to sistnevnte kvinnene vitner om god innsikt i samtidens teologi og filosofi, allikevel ble det at de var kvinner brukt som bevis på at ytringene deres måtte komme fra Gud, da man ikke kunne tenke seg at kvinner kunne ha slike innsikter. Paradoksalt nok var det ved å påberope seg å være kvinne og ulærd, at det fantes et smutthull for å ytre seg og bli lyttet til.

Med renessansen kom nye rammer for vitenskap, adelige hoff og kongelige akademier, som renessansefyrstenes hoff. Framveksten av byer og et urbant aristokrati fostret en fornyet interesse i antikkens filosofi og kunnskap. Finansiert av fyrstelige oppdragsgivere blomstret kunst og kultur ved palassene i renessansen. Leonardo da Vinci, kanskje verdens aller første vitenskapsmann, ble finansiert av kjente fyrstelige oppdragsgivere som Ludovico Sforza, Cecare Borgia og Lorenzo de' Medici. Og fra nå av ble be-

grepet «akademi» stadig oftere tatt i bruk. Begrepet stammer fra *Akademeios*, navnet på lunden utenfor Athen hvor Platon anla sin skole.³ Akademi ble først brukt om foreninger av kunstnere eller forskere som hadde som formål å fremme vitenskapelig eller kunstnerisk virksomhet, og etter hvert også om institusjon for høyere undervisning.

Det foregikk en utvikling fra middelalderen og fram til opplysningstiden, der både boktrykkerkunsten og protestantismen spilte en rolle. Med Luther og reformasjonen ble Bibelen oversatt til nasjonale språk og folk kunne lese Bibelen på sitt eget morsmål.⁴ Det vil si, analfabetismen var fram til opplysningstiden utbredt i Europa, men formaningen om å danne seg sitt eget personlige forhold til både Gud og Skriften, åpnet opp for å gi flere lese- og skriveopplæring. Protestantismens betydning gjorde at analfabetismen ble raskere utryddet i Nord-Europa enn i det katolske sør. Men det katolske sør tilbød noe det protestantiske nord hadde avskaffet; muligheten av å gå i kloster og fordype seg i kunnskap.

Med protestantismens inntog kom også krav om at *kvinner* måtte gis leseopplæring slik at de kunne få sitt eget selvstendig forhold til skriften, slik Martin Luther hadde foreskrevet. En av talskvinnene for dette var nederlandske Anna Maria van Schurman (1607–1678), som var den første kvinnen i Europa som studerte ved et universitet. Van Schurman var regnet for et universalgeni og kjent for sine kunnskaper innen filosofi, teologi og medisin, hun var også maler poet, forfatter og lærd, og behersket 14 språk. Van Schurman tok til orde at nettopp *kristne kvinner* burde gis leseopplæring, slik at de kunne lese Bibelen selv.⁵

I 1678, samme år som van Schurman døde, avla den venetianske filosofen Elena Cornaro Piscopia (1646–1684) som første kvinne i Europa en doktorgrad ved universitetet i Padua, der hun også underviste i matematikk, etter visstnok å ha fulgt forelesninger bak et forheng. Neste gang i historien vi hører om at en kvinne tok doktorgrad, var i 1732 da Laura Bassi (1711–1778) disputerte i naturvitenskap ved universitetet i Bologna. Hun underviste senere i fysikk ved samme universitet. Da ryktene spredde seg om kvinnene som hadde fått adgang ved universitetene og flere kvinner ville følge

3 Det norske akademis ordbok.

4 Den svenske oversettelsen av Bibelen kom allerede i 1540 og den danske (norske) i 1550.

5 Anna Maria van Schurman: «Whether the study of letters is fitting for a Christian woman» (1650).

i deres spor, svarte universitetene i Padua og Bologna med å stenge helt for kvinner. Men kimen var sådd, tanken om en intellektuell kvinne var ikke lenger et oksymoron, men en reell mulighet.

I neste del av kapittelet skal vi se litt nærmere på tre eksempler på engasjement for utdanning for kvinner, gjennom Mary Astell (1666–1731), Émilie du Châtelet (1706–1749) og Mary Wollstonecraft (1759–1797). Grunnen til at jeg fokuserer på nettopp disse tre, er at jeg synes de alle tre fortjener å trekkes fram og gis oppmerksomhet som viktige stemmer i Europas intellektuelle historie. Også menn har selvsagt bidratt betydelig i kvinnekampen, som Poullain de la Barre (1647–1723), Marquis de Condorcet (1743–1794) og John Stuart Mill (1806–1873). Og en mann som faktisk, i alle fall mellom linjene, tok til orde for at kvinner *kunne* gis utdanning, er vår egen Ludvig Holberg (1684–1754). I det såkalte skjemtediktet «Peder Paars» fra 1720 skriver han:

La dem studere, som har beste Sindsens Gaver,
Lad dem regiere, som et Huus kan forstaae
Skal A, skjønt hun er Qvinde,
Fordi hun gaar med Skiørt, fordømmes til at spinde?
Skal B, som er en Nar, en Drukkenbolt, et Faar,
Strax Mester være, just for han med Buxer gaær?

Tre forsvar for høyere utdanning til kvinner

Men hvordan ble høyere utdanning tilgjengelig for kvinner? Det skjedde i alle fall ikke av seg selv, noen har måttet stå på barrikadene for at det skulle bli mulig. Kravet om utdanning har også vært helt sentralt i kvinnekampen. På samme måte som noen har utviklet argumenter om like rettigheter og stemmerett for kvinner, har andre, kanskje mindre kjente foregangskvinner, fokusert nettopp på utdanning.

Et av de aller første konkrete forslagene om høyere utdanning for kvinner ble framført av britiske Mary Astell. I teksten *A Serious Proposal to the Ladies for the Advancement of their true and greatest Interest. By a Lover of Her Sex* fra 1694 foreslår hun opprettelsen av et kvinnelig akademi, et slags kvinnecollege, hvor kvinner, dvs. *ladies*, altså overklassekvinner, kunne få

høyere utdanning. Kvinner må slutte å være så opptatt av klær og andre overfladiske ting, og heller sysselsette seg med aktiviteter som utvikler og forbedrer sinnet, hevdet Astell. Astell var både dypt religiøs og politisk konservativ. Hun mente at den beste måten å tjene Gud på var via ambisjoner om egen utvikling. Kvinners uvitenheter og laster skyldtes mangel på skolering og trening av fornuftsevnen, skriver hun.

Astell bygger delvis sin argumentasjon på Descartes og hans egalitære epistemologi. René Descartes (1596–1650) hadde hevdet at evnen til fornuft var jevnt fordelt mellom alle mennesker, noe kvinnene som leste ham, noterte seg (Owesen, 2021). For Descartes var altså alle like fornuftige, og hvis de benyttet seg av metoden han hadde kommet fram til, ville man nå sann og sikker viten. Metoden hans bestod i korthet av å kvitte seg med gamle fordommer og vanetenkning, der fremgangsmåten var å tvile på absolutt alt. Det var denne metodiske tvil som lot Descartes til slutt stå igjen med det kjente *cogito ergo sum*, jeg tenker, altså er jeg. Descartes skrev også på fransk, og ikke på latin, og det at metoden var tilgjengelig for alle, også de uten utdanning, er det som gjør at det omtales som en egalitær epistemologi, eller kunnskapslære. Descartes' filosofi fikk stor betydning for samtidens kvinner, han ble lest og diskutert i de franske salongene, og den katolske teologen Poullain de la Barre brukte Descartes' filosofi til å slå fast at sjelen hadde intet kjønn: *l'esprit n'a pas de sexe*, og at det dermed ikke var noen forskjell på kvinner og menns fornuftsevne (de la Barre, 2002, s. 82). Kroppen var kjønnnet, men intellektet var kjønnsløst. Descartes' egalitære epistemologi var helt avgjørende for at det overhodet skulle være mulig å foreslå noe sånt som utdanning til kvinner.

Astell fikk mye kritikk for forslaget sitt om et kvinnelig akademi, noen syntes for eksempel at det luktet for mye av et katolsk nonnekloster, og for å svare på kritikken kom hun med en oppfølger; *A Serious Proposal book II*. Her beskriver hun også en kunnskapsmetode kvinnene i akademiet hennes skal kunne bruke for å trene sinnet og lære og studere. Metoden hennes er en blåkopi av Descartes' metode; de skal kvitte seg med vanetenkning, før de starter med de enkleste sannheter og går videre mot mer komplekse problemstillinger etter hvert. Descartes omtales gjerne som den moderne filosofis far og den som først formulerte vitenskapelig metode, men vi kommer heller ikke utenom Descartes når vi skal se på den idéhistoriske bakgrunnen for krav om kvinnelig utdannelse.

I opplysningstiden på 1700-tallet stod nye og radikale ideer om samfunnets organisering og dets borgere sentralt, og også mange mannlige tenkere var opptatt av kvinners roller og muligheter. Det var særlig i Frankrike og England at opplysningsideene ble utviklet og blomstret. Franske Émilie du Châtelet var noe så sjeldent som en kvinnelig opplysningstenker, hun var også matematiker og fysiker og er mest kjent for å ha oversatt Isaac Newton til fransk og bidratt til formidling av Newtons teorier i den fransktalende del av verden. Hennes mangeårige samarbeidspartner og elsker, Voltaire, beskrev henne bemerkelsesverdig som «en stor mann hvis eneste feil var å være kvinne».⁶

Ettersom Sorbonne-universitetet var stengt for kvinner, skaffet Châtelet seg utdanning ved å hyre de beste vitenskapsmennene til å gi henne privatundervisning hjemme. Hun leide inn kjente navn som Pierre Louis Maupertuis, kjent i sin tid som en stor matematiker, astronom og fysiker. Og sammen med Voltaire innredet Châtelet et laboratorium der de to utførte vitenskapelige eksperimenter, og leverte bl.a. hvert sitt essay om ildens natur til Det franske vitenskapsakademiet. Châtelet oversatte ikke bare Newton til fransk, men også nederlandsk-britiske Bernard Mandevilles *The Fable of the Bees*, en bok der Mandeville bruker bikuben som en allegori på samfunnet. I forordet til boken reflekterer Châtelet over hvorfor kvinner ikke har skapt stor kunst på nivå med menn, eller skrevet en god bok om fysikk for den saks skyld. I tråd med Descartes hevder også hun at menn og kvinner har like mentale evner, men at noe synes å holde kvinner tilbake. Kvinner og menns fysiske forskjeller forklarer ikke denne forskjellen, skriver hun, svaret ligger i den mangelen på utdanning kvinner tilbys, og fortsetter at dersom hun var konge, ville hun foreslått et vitenskapelig eksperiment som gikk ut på å gi kvinner de samme rettighetene og mulighetene som menn. Ikke minst muligheten til å studere. Hun skriver også at dersom hun var konge ville hun ha etablert et kvinnecollege. Kanskje hun hadde lest Mary Astell?

I en annen liten tekst diskuterer Châtelet menneskelig lykke; *Discours sur le bonheur*. Boken gir et interessant innblikk i hva en lærd, adelig kvinne fra 1700-tallets Paris mente måtte til for å leve et godt liv. Her inngår både erotiske forbindelser, kjærlighet og en formaning om å være fornøyde med

6 Voltaire i et brev til Fredrik II av Preussen.

det man har. Det er viktig å søke lykken i seg selv, sette sin egen standard og ikke drive å sammenligne seg så mye med andre, hevder Châtelet. Og her kommer igjen temaet om utdanning for kvinner inn. Hun er opptatt av den lykkelige utdanning kan bringe for den enkelte kvinne. Menn har så mange muligheter og måter å søke lykken på, for kvinner er mulighetene derimot få, men utdanning og vitenskapelige sysler er noe som kunne gi kvinnene mer stabil lykke, det vil si en lykke der de ikke er avhengige av menns lunefulle oppførsel og innfall, skriver Châtelet.

Det er forsømmelsen av kvinners *utdanning* som er hovedkilden til deres elendighet, hevdet Mary Wollstonecraft ca. femti år senere i *Et forsvar for kvinnens rettigheter* fra 1792. Kvinner oppdras til å bli forfengelige og hjelpeløse, og ute av stand til å stå på egne ben. Samfunnet gjør kvinner til en slags evige barn som er avhengige av andre livet ut. Utdanning kunne sette kvinner i stand til å være likeverdige ledsagere og ektefeller for menn, og dersom kvinner fikk utdanning, ville de også være i stand til å spre kunnskap og moral. Kvinnelig utdanning ville ikke bare være bra for kvinner, men for hele samfunnet, hevdet Wollstonecraft. *Et forsvar for kvinnens rettigheter* er blitt en klassiker i den feministiske litteraturen. Teksten på vel 300 sider er innoen mange temaer og problemstillinger vedrørende kvinners stilling i samfunnet, og knyttes alle sammen rundt argumentet om utdanning for kvinner. Skoleringen og utdannelsen kvinner fikk i Storbritannia på slutten av 1700-tallet, var både mangelfull og tilfeldig. Dersom kvinner fikk noen skolering i det hele tatt, ut over det å lære å lese og skrive, var det pene manerer som stod på timeplanen. «Den utdanning kvinner får i dag, berettiger knapt nok navnet», bemerker hun lakonisk (Wollstonecraft, s. 256).

Mens Anna Maria van Schurman argumenterte for at *kristne* kvinner måtte gis utdanning, og Mary Astell tar til orde for at *adelige* kvinner må gis utdanning, underbygger Mary Wollstonecraft at *alle* kvinner må gis muligheten til utdanning.

Som en engasjert tilhenger av den franske revolusjon hadde Wollstonecraft utgitt *A Vindication of the Rights of Men* i 1790. Da det ble klart at revolusjonen ikke innlemmet kvinnene, og at friheten og likheten ble forbeholdt brorskapet, skrev hun indignert to år senere *A Vindication of the Rights of Woman* (1792), eller *Et forsvar for kvinnens rettigheter* som boken heter på norsk. Boken er dedisert den franske politikeren Talleyrand, som hadde foreslått et offentlig skolesystem, men kun for gutter. Wollstonecraft benyt-

ter anledningen til å tale jenter og kvinners sak. Boken handler ikke så mye om rettigheter som tittelen skulle tilsi, men først og fremst om utdanning til kvinner, noe som igjen ville føre til at de ville kunne få rettigheter.

Wollstonecraft legger i boken fram et forslag om et offentlig skolesystem. Hun hadde selv bevitnet hvordan både privatundervisning med huslærere og guvernanter og kostskoler ødela barn. Det må et offentlig skolesystem til, og ikke bare det, men også fellesundervisning for gutter og jenter. Utdannelse til kvinner må ikke bare til for at de skal utvikle seg til gode samfunnsborgere, det har også med kvinners lykke å gjøre. Som Mary Astell mener hun at kvinner må få utvikle evnene sine slik at de kan få ta gode og fornuftige valg for seg selv i livet, og i tråd med Émilie du Châtelet er utdanning også en viktig faktor for kvinners lykke.⁷

Den aller første institusjonen for høyere utdanning for kvinner i Europa er det imidlertid den russiske keiserinnen Katarina den store som har æren for. Inspirert av opplysningstidens tanker og idealer åpnet Katarina i 1786 Smolny-instituttet i St. Petersburg i Russland. Men med få unntak var kvinner nektet adgang til universitetene helt fram til slutten av 1800-tallet, og noen steder fikk de ikke tilgang før på 1900-tallet.

Høyere utdanning for kvinner i Norge

Norge fikk sent egne institusjoner for høyere utdanning som universiteter, blant annet fordi vi administrativt lå under Danmark, og kanskje også fordi vi befant oss et langt stykke fra Kontinentet. Ludvig Holberg, for eksempel, måtte til København for å få sin universitetsutdannelse.⁸ Konfirmasjonspåbudet fra 1736 førte til at alle norske gutter og jenter ble tilbudt lese- og skriveopplæring ved såkalte allmueskoler. Norge var tidlig ute med kunnskap som demokratiserende via allmueskolene, men akademisk kunnskap var en annen skål. Før allmueskolene hadde det i Norge eksistert kun latin-skoler der hensikten var å utdanne prester. Latinskolene ble opprettet i mid-

7 Ved å peke på den samfunnsnyttene utdanning av kvinner ville medføre, foregriper både Astell og Wollstonecraft FNs bærekraftsmål som under bærekraftsmål 4 om utdanning hevder at: «Utdanning er nøkkelen til utvikling, og åpner en verden av muligheter som gjør at hver enkelt av oss kan bidra til et bærekraftig samfunn.»

8 København universitet ble etablert i 1479 av Christian I.

delalderen, i Norge ble de kalt katedralskoler og lå i byer med katedraler som Bergen, Trondheim, Oslo og Hamar. Med reformasjonen ble det innført undervisning på morsmål. Protestantismen sies å ha hatt en demokratiserende betydning for tilgangen på kunnskap, også for kvinner – i Norge som i mange andre land.

Først i 1811 fikk Norge sitt første universitet, Det Kongelige Frederiks Universitet, nå Universitetet i Oslo. Men det skulle ta nesten hundre år etter opprettelsen av landets første universitet før kvinner fikk innpass.⁹ I Norge hadde kvinner på slutten av 1800-tallet ingen mulighet til å ta høyere utdanning. Norge var den gang ikke noe foregangsland når det gjaldt utdanning for kvinner, det var derimot USA, som ble oppfattet som den mest kvinnevennlige nasjonen.¹⁰ Norge var på 1800-tallet på mange måter et ulikhetsland, som Gina Krog, som skulle bli ledende figur i Norsk kvinnesaksforening, uttrykte det i 1884: «Adskillige av våre intelligente damer lever i en slags åndelig utlendighet.»

Cecilie Thoresen var den første norske kvinnen som avla *examen artium* og dermed første kvinne som ble immatrikulert ved universitetet i Kristiania i 1882, og Norges første kvinnelige student. Språkforskeren Clara Holst ble den første norske kvinne til å ta en doktorgrad ved et norsk universitet, litt mindre enn hundre år etter at vi fikk vårt første universitet. Etter studieopphold i Cambridge, Sorbonne, Leipzig, Berlin og København disputerte hun i Kristiania i 1903.¹¹ I 1910 ble hun av Kongen i statsråd konstituert som embedsmann og var den første kvinnelige filologiske kandidat i landet. Hamar offentlige høyere allmennskole hadde lyst ut en stilling til en kvinnelig filologisk kandidat året før, noe som var blitt bestemt av Stortin-

9 Mens det i USA og England ble opprettet kvinnecolleger på 1800-tallet, fikk vi ikke noe tilsvarende her i Norge. Mellom 1836 og 1875 ble det opprettet intet mindre enn femti kvinnecolleger i USA, blant annet «Seven Sisters», som var uavhengige, private colleger som tilsvarte mennenes «Ivy League». Disse var Barnard, Smith, Mount Holyoke, Vassar, Bryn Mawr, Wellesley og Radcliffe (Patsy Parker, 2015). I Cambridge, England, ble de første kvinnecollegene etablert på slutten av 1800-tallet; Girton i 1869 (som ligger et godt stykke utenfor byen der kvinner kunne være på trygg avstand fra mannlige studenter) og Newnham i 1871. Og det var ved disse to kvinnecollegene at Virginia Woolf ga en serie forelesninger om kvinner og litteratur i 1928 som ble samlet til essay i boken *A Room of One's Own* og utgitt i 1929.

10 At Norge og Norden har fått en ledende posisjon på dette feltet, skyldes ifølge historiker Eirinn Larsen en utvikling som kom langt senere (Larsen, 2021).

11 Agnes Mathilde Wergeland (1857–1914) var den aller første norske kvinne som tok en doktorgrad, men hun måtte til utlandet for å studere og disputere. Wergeland studerte historie i München i Tyskland, men tok en doktorgrad ved universitetet i Zürich i 1890.

get. Kjønnskvotering for å få ansatt kvinner i akademiske stillinger er således intet nytt virkemiddel (Jahr, 2006). Clara Holst valgte av ukjente årsaker allikevel ikke å tiltre stillingen. Muligens sa hun fra seg stillingen i protest fordi hun ble satt til å undervise på lavere nivå, mens de mannlige lærerne som ikke hadde doktorgrad, fikk de mer spennende undervisningsoppgavene på høyere nivå (ibid., s. 14). Holst hadde tidligere også vært «assistant professor» og undervist ved universitetet i Kansas, og hun syntes kanskje det var ydmykende å settes til oppgaver under hennes nivå. Først i 1912 ble embedsmannsloven endret slik at kvinner kunne ansettes som professorer ved universitetet, og biologen Kristine Bonnevie ble samme år Norges første kvinnelige professor.

Avsluttende betraktninger

Kvinnerns veier inn i academia har vært kronglete og tatt tid, og handler om inklusjon og eksklusjon. Mye av fortellingen er elitekvinnenes fortelling, det var disse som først hadde «et eget rom», det vil si anledning og tid til å lære seg å lese og skrive. I dette kapittelet har jeg diskutert og skissert hvordan kvinners tilgang til academia har utviklet seg opp gjennom historien. Det har vært en kamp for å få tilgang til tenkning, skriving og lesning. To forhold var viktige i starten: Det første var universitetenes røtter i et kristent klostervesen der kun menn hadde lov til å tolke tekster og bli prester. Denne utestengningen ble videreført da man fra middelalderen og fram til 1600-tallet i økende grad og på nye måter så universitetet som en institusjon som skulle gi utdanning til enkelte yrker som prester, leger, embedsmenn, jurister og notarere, yrker og samfunnsroller ingen kvinner hadde. Fra og med renessansen ble det å kunne lese og skrive et privilegium for de øvre klasser, og etter hvert ble lese- og skriveundervisning også spredd til andre samfunnsklasser.¹² Med opplysningstiden og dens nye ideer om nettopp opplysning kom også konkrete forslag om å gi utdanning til kvinner, som Astell, Châtelet og Wollstonecraft.

12 En underliggende diskurs er også debatten om likhet og forskjell, er kvinner og menn like eller forskjellige, og i så fall hvor like og hvor forskjellige. Likhetsdebatten oppstod for alvor i Europa på 1500- og 1600-tallet, men blir for omfattende å gå nærmere inn på her. Se Owsen; *The Genealogy of Modern Feminist Thinking* (2021).

Virginia Woolf hevder i det innledende sitatet at det at middelklassekvinnene begynte å skrive rett og slett var epokegjørende. Mary Wollstonecraft er et eksempel på en slik middelklassekvinne. Lese- og skriveferdigheter var en forutsetning for å få tilgang til høyere utdanning, og utdanning igjen en forutsetning både for stemmerett og i neste omgang adgang på stillinger i akademia. Det trengtes et skolevesen slik Wollstonecraft etterlyste, men også anerkjennelse av kvinners talenter og evner, og ikke minst de omstendighetene Woolf peker på i essayet *A Room of One's Own*; et eget rom, og egne penger. Økonomiske muligheter er både en forutsetning for utdanning og innpass akademia, men også omvendt, slik Simone de Beauvoir forteller i sin selvbiografi; utdanning er i dag blitt en forutsetning for økonomisk selvstendighet.

Referanser

- Astell, M. (2002). A serious proposal to the ladies. I P. Springborg (Red.) *A Serious Proposal to the Ladies*, s. 49–236. Broadview Literary Texts.
- de Beauvoir, S. (1998). *En veloppdragen ung pikes erindringer*. Oversatt av Bente Christensen. Pax Forlag.
- de Châtelet, E. (2009). Selected philosophical writings. I J.P. Zissner (Red.). *Selected Philosophical Writings*, s. 35–51 og 345–365. The University of Chicago Press.
- de la Barre, P. (2002). *Three cartesian feminist treatises*. Introduction and Annotations by Marcelle Maistre Welch. Translation by Vivien Bolsley. The University of Chicago Press.
- de Pisan, Ch. (2013). *Boken om damenes by*. Oversatt og med etterord av J. Dietrichson. Vidarforlaget.
- Dickens, A.J. (2009). *The female mystic*. Bloomsbury Publishing.
- Gibson, J. & Waithe, M.E. (1989). Introduction to Volume II. I M.E. Waithe (Red.), *A history of women philosophers*. Kluwer Academic Publishers.
- Gunderson, G.R. (2010). *Hildegard av Bingens urtehage*. Pax Forlag.
- Jahr, E.H. (2006). *Clara Holst – En kvinnelig pionér i akademisk i Norge*. Novus forlag.
- Larsen, E. (2021). The gender-progressive Nordics: A matter of history. I E. Larsen, S.M. Moss & I. Skjelsbæk (Red.), *Gender equality and nation branding in the Nordic region*. Routledge.
- Owesen, I.W. (2010). Ludvig Holberg – en tidligmoderne feminist. *Norsk filosofisk tidsskrift*, 45(1), 40–52. <https://doi.org/10.18261/ISSN1504-2901-2010-01-04>
- Owesen, I.W. (2013). Norge i Europa. I H. Danielsen, E. Larsen & I.W. Owesen (Red.), *Norsk likestillingshistorie*. Fagbokforlaget.
- Owesen, I.W. (2021). *The genealogy of modern feminist thinking*. Routledge.
- Parker, P. (2015). The historical role of women in higher education. *Administrative Issues Journal*, 5(1). <http://dx.doi.org/10.5929/2015.5.1.1>
- Rousseau, J.J. (2010). *Emilie eller Om oppdragelse*. Oversatt av K.M. Bessesen, etterord av H. Kolstad. Vidarforlaget.
- Schiebinger, L. (1989). *The mind has no sex? Women in the origins of modern science*. Harvard University Press.
- van Schurman, A.M. (1998). *Whether a Christian woman should be educated – And other writings from her intellectual circle*. I L.I. Joyce (Red.). The University of Chicago Press.
- Wollstonecraft, M. (2003). *Et forsvar for kvinnens rettigheter*. Oversatt av T. Hanssen. De norske bokklubbene.
- Woolf, V. (1929). *Et eget rom*. De norske bokklubbene.